

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ

БЕРЕСТ М. М.

кандидат економічних наук

Харків

Традиційно інструментом державного регулювання функціонування збиткових і фінансово неспроможних підприємств є інститут банкрутства. Проблема державної регламентації процесів банкрутства є для України надзвичайно актуальною, оскільки світовий досвід підтверджує, що саме даний інститут є одним з найбільш важливих інструментів ринкових перетворень та оздоровлення економіки. У той же час механізм банкрутства в Україні ще є недосконалим і потребує глибокого і ретельного дослідження, у першу чергу з точки зору оцінки ефективності забезпечення ним виведення неплатоспроможних суб'єктів господарювання зі стану кризи або їх ліквідації. Саме тому актуальним уявляється проведення статистичного аналізу даних, що комплексно характеризують протікання та ефективність процесів банкрутства підприємств в Україні.

Вагомий внесок у дослідження проблем антикризового управління та банкрутства підприємств зробили такі закордонні та вітчизняні вчені, як Е. Альтман, В. Бівер, Дж. Аргенті, В. А. Барінов, І. О. Бланк, А. П. Градов, А. Г. Грязнова, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, Е. М. Коротков, Л. О. Лігоненко, О. І. Пушкар, О. В. Раєвнева, Л. С. Ситник, В. О. Соколенко, О. О. Терещенко, М. О. Титов, Е. О. Уткін та ін. Однак поряд з цим особливої уваги потребує вибір і аналіз показників, за допомогою яких можливо та доцільно аналізувати процеси банкрутства в економіці, що дозволяє в подальшому формувати рекомендації щодо удосконалення механізмів антикризового управління та фінансового оздоровлення підприємств.

Метою статті є проведення статистичного аналізу процесів банкрутства в Україні.

Банкрутство підприємств як економічне явище безпосередньо пов'язане зі зниженням ефективності їх діяльності. У даному зв'язку варто виділити досить високу кількість збиткових суб'єктів господарювання, що функціонують в економіці України (рис. 1).

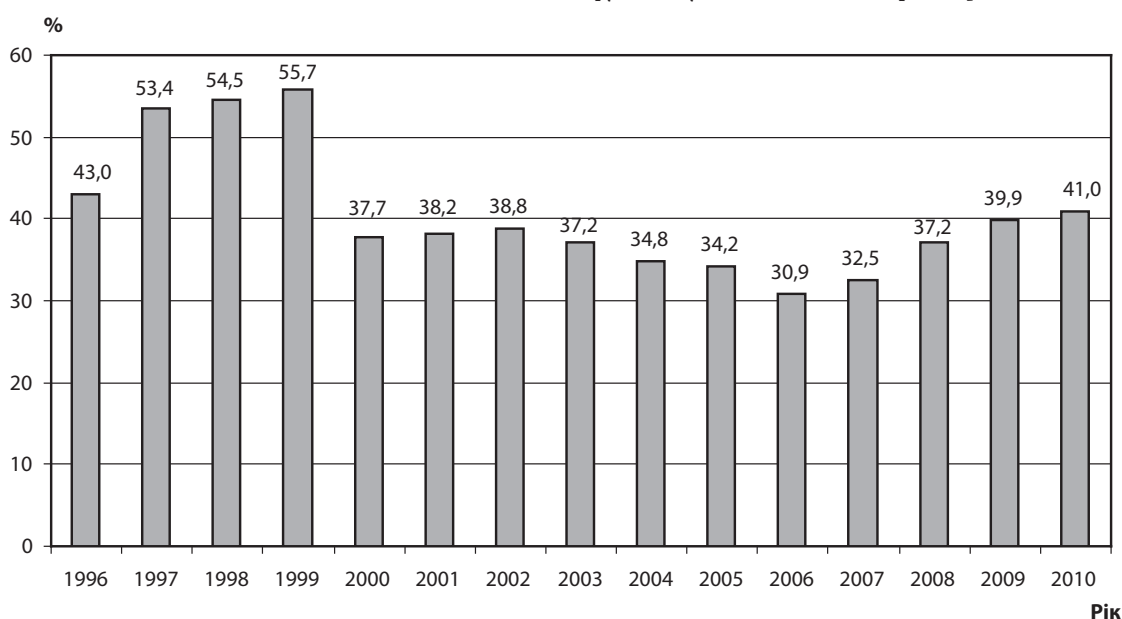

Рис. 1. Частка збиткових підприємств в економіці України

Станом на 2010 р. їх кількість складала 41% від загального числа господарюючих суб'єктів [1]. Аналіз даних, представлених на рис. 1, показує, що з 1996 р. частка збиткових підприємств постійно зростала й, досягнувши свого максимуму в 1999 р., складала 55,7%. Після значного зниження питомої ваги збиткових підприємств в 2000 р. на 18% до 37,7%, протягом 2001 – 2003 рр. знову спостерігається тенденція збільшення їх частки в загальній кількості суб'єктів господарювання. Надалі досліджуваний показник демонструє деяке зниження до 2006 р., після чого знову починає зростати – до 41% в 2010 р., що більш, ніж в чотири рази перевищує рівень 1992 р. – 9,5% [1]. Таким чином, можемо відзначити, що за останні 13 років частка збиткових господарюючих суб'єктів в економіці становила не менш третини. Така висока їх кількість знижує ефективність всієї економічної системи держави й, безумовно, гальмує процес загального економічного зростання. Це підтверджує висновок про те, що однією з найважливіших проблем в економіці України є низька ефективність функціонування значної кількості господарюючих суб'єктів, що, у свою чергу, спричиняє

їх низьку фінансову стійкість і неплатоспроможність, а отже потребує удосконалення інституту банкрутства як інструмента антикризового управління та правового механізму регулювання відносин боржника та кредитора.

Для оцінки ефективності функціонування інституту банкрутства в Україні проведемо аналіз динаміки кількісних показників, що характеризують пов'язані з ним процеси. Так, інтенсивність і масштаб протікання процесів банкрутства в економіці України в 1996 – 2010 рр., на наш погляд, доцільно відобразити за допомогою таких показників (розраховано за даними [1, 3]):

- ✦ кількість справ з приводу банкрутства, розглянутих господарськими судами України (рис. 2);
- ✦ кількість справ про банкрутство на 1000 збиткових підприємств (рис. 3).

У період, що відповідає терміну дії першої редакції Закону України «Про банкрутство» (1996 – 2000 рр.), інтенсивність процесів банкрутства наростала (див. рис. 3). Набрання чинності новою редакцією Закону привело до зниження кількості справ, пов'язаних з банкрутством підприємств в 2000 – 2002 роках, у зв'язку з невідпра-

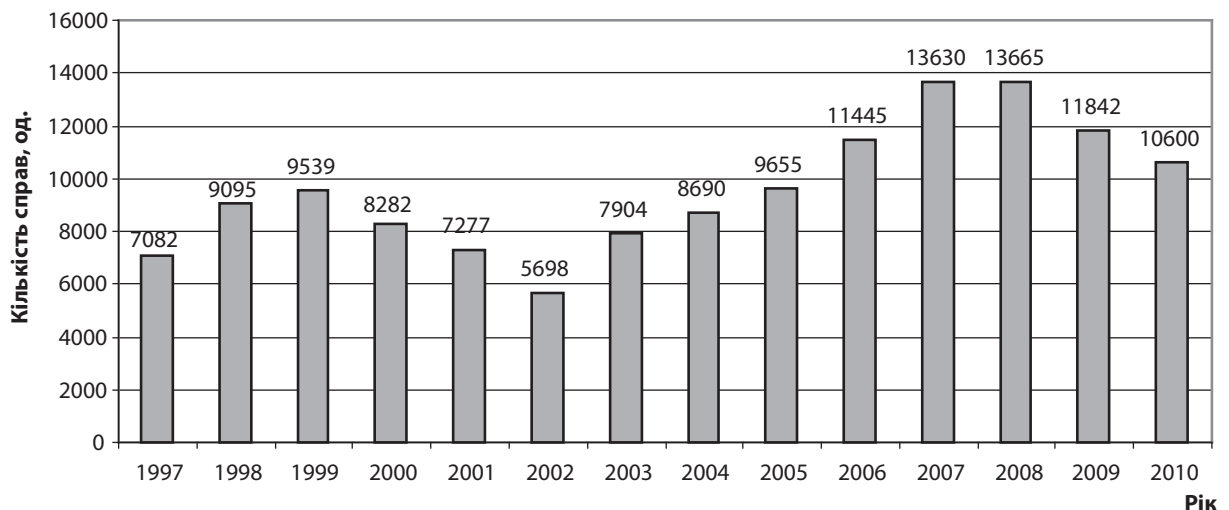

Рис. 2. Динаміка розгляду справ з приводу банкрутства підприємств

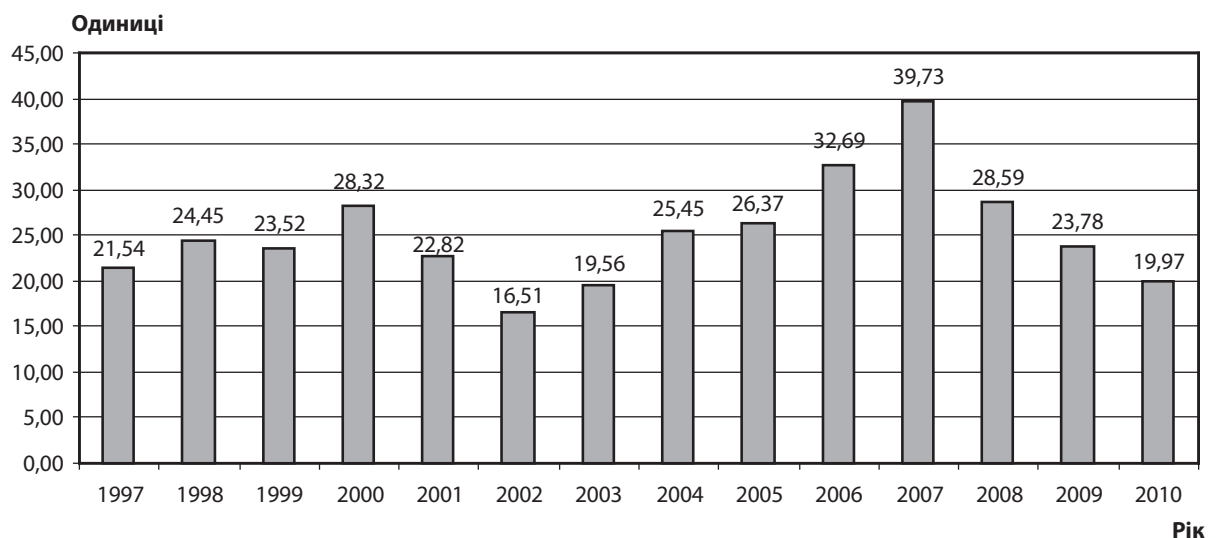

Рис. 3. Динаміка масштабів розгляду справ про банкрутство

цьованістю нового законодавчого механізму, але з 2003 року знову спостерігається постійний і досить значний ріст даного показника. У 2007 – 2008 рр. кількість розглянутих господарськими судами справ про банкрутство складала понад 13,6 тисяч. Це свідчить про те, що інтенсивність процесів банкрутства мала стійку тенденцію до підвищення. З одного боку, це відповідає світовим тенденціям (так, наприклад, у США банкрутами стають щорічно 3 – 5% компаній). Однак в умовах трансформаційної економіки України подібні зміни підкреслюють зростання кількості господарюючих суб'єктів, нездатних функціонувати в сучасних умовах господарювання.

Слід зазначити, що у 2009 – 2010 рр. спостерігається зниження кількості справ про банкрутство, що, однак, не є наслідком позитивних змін, а, навпаки, пов'язане з розвитком кризових явищ в економіці. Так, основною причиною скорочення банкрутств є нестача вільних коштів в обігу компанії, у зв'язку з чим кредитори охочіше йдуть на реструктуризацію заборгованості, побоюючись, що процедура банкрутства привабить інших кредиторів. Другою причиною цієї тенденції можна вважати підвищення свідомості боржників. Боржники усвідомлюють всю небезпеку банкрутства під час кризи і тому йдуть на переговори з основними кредиторами про реструктуризацію. У той же час знизилася кількість фіктивних банкрутств, головною метою яких був перерозподіл форми власності або прагнення ухилитися від сплати податків чи кредитів.

Дані рис. 3 свідчать про те, що в період дії першої редакції Закону значення даного показника перебувало на відносно середньому рівні.

Однак за роки практики використання нової редакції показник масштабу розгляду справ про банкрутство змінювався відповідно до кількості справ, тобто починаючи з 2003 р. постійно зростав, досягаючи свого максимуму у 2007 р. та надалі знижуючись. Відзначимо, що в 2007 р. з 1000 збиткових підприємств по відношенню тільки до одного з 25 було розглянуто справу про банкрутство, у 2010 р. цей показник знизився до 1 з 50. Окремої уваги заслуговує аналіз процесів, пов'язаних з банкрутством підприємств, що перебувають в державному управлінні. Показники, що характеризують протікання процесів банкрутства усередині Реєстру корпоративних прав держави, представлені в *табл. 1* (розраховано за даними [2]).

Незважаючи на те, що загальна кількість підприємств, які знаходяться на стадії банкрутства, в 2010 р. у порівнянні з 2009 р. зменшилась, їх питома вага в загальному обсязі корпоративних прав держави залишилась на досить високому рівні, складаючи при цьому майже 24%. При цьому майже половина даних господарюючих суб'єктів знаходиться в процесі ліквідації (або кожне восьме підприємство, включене до Реєстру корпоративних прав держави). У той же час частка підприємств, що перебувають на стадії санації, невисока – близько 30%. Однак їх кількість та питома вага у загальному реєстрі корпоративних прав держави зменшилась на 12 од. та на 0,77% відповідно, що є досить негативним. У 2010 р. кількість підприємств, що знаходяться на стадії розпорядження майном, майже не змінилась (зменшення на 6,25%) і складала 30 од. Таким

Таблиця 1

Розподіл держпідприємств, щодо яких порушено провадження в справі про банкрутство

Показник	на 01.01.10 р.	на 01.01.11 р.	Зміни (+/-)	
			абс.	%
1. Загальна кількість господарських товариств, щодо яких відкрито провадження у справі про банкрутство, од.	194	158	-36	-18,56
1.1. % до загальної кількості підприємств згідно з Реєстром корпоративних прав держави	25,8	23,8	-2	-7,77
2. Кількість підприємств, що знаходяться на стадії санації	60	48	-12	-20
2.1. % до загальної кількості підприємств, щодо яких відкрито провадження	31	30,38	-0,62	-2
2.2. % до загальної кількості підприємств згідно з Реєстром корпоративних прав держави	8	7,23	-0,77	-9,6
3. Кількість підприємств, що знаходяться на стадії розпорядження майном	32	30	-2	-6,25
3.1. % до загальної кількості підприємств, щодо яких відкрито провадження	16,5	18,99	2,49	15,08
3.2. % до загальної кількості підприємств згідно з Реєстром корпоративних прав держави	4,3	4,52	0,22	5,07
4. Кількість підприємств, що знаходяться в процесі ліквідації	102	80	-22	-21,57
4.1. % до загальної кількості підприємств, щодо яких відкрито провадження	52,5	50,63	-1,87	-3,56
4.2. % до загальної кількості підприємств згідно з Реєстром корпоративних прав держави	13,6	12,05	-1,55	-11,41

чином, можемо зробити висновок про перевагу процесів ліквідації проблемних підприємств, що знаходяться в державному управлінні, над процесами їх фінансового оздоровлення, що призводить до скорочення обсягу корпоративних прав держави, її виробничого й фінансового потенціалу.

Аналіз якісних характеристик механізму банкрутства в Україні, представлених у рейтингу Світового банку «Doing Business 2012» [4], дає можливість відзначити таке. Україна у розділі «Припинення діяльності» посідає 156 місце з-поміж 181 держав, при цьому за останні три роки її рейтинг за даним показником знизився на 13 пунктів. Процедура банкрутства в Україні в середньому триває 2,9 рока, що на 1,2 більше, ніж у країн – членів Євросоюзу. Також у процесі банкрутства в середньому вдається відшкодувати лише близько 9% вимог кредиторів, у той час як цей середній показник у розвинутих європейських країнах становить 67%, у державах Східної Європи та Азії – 28%. Крім того, в основному реалізація процедури банкрутства призводить до ліквідації компаній-боржників, а не до відновлення їх платоспроможності – менше 10% справ закінчуються відновленням (в інших державах цей показник у середньому складає 60 – 85%). 42% від загальної вартості бізнесу в Україні витрачається на процедури, пов'язані з банкрутством, в той час як європейські господарюючі суб'єкти втрачають 8%, а бізнес Східної Європи та Азії – 13%. У даному зв'язку можемо зазначити, що ефективність механізму банкрутства в Україні у порівнянні з іншими країнами є дуже низькою.

У результаті проведеного аналізу можна зробити наступні висновки. Законодавство України щодо відновлення платоспроможності та банкрутства підприємств демонструє вкрай низьку ефективність та результативність відповідно до цілої низки об'єктивних показників. Щоби процедура банкрутства в Україні відповідала

досягненням світової практики в цій сфері, потрібно скоротити її тривалість і вартість, покращити відсоток повернення вимог кредиторів, а також максимально забезпечити реальну направленість на відновлення платоспроможності суб'єктів господарювання. Слід зазначити, що в 2011 р. в Україні вже було реалізовано певні кроки, спрямовані на удосконалення механізму банкрутства – до них можна віднести покладення повноважень по формуванню та забезпеченню реалізації державної політики з питань банкрутства на Міністерство юстиції (з 21 листопада 2011 р.), прийняття у грудні 2011 р. нової редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», яка має принципово покращити процедуру банкрутства. Реалізація даних заходів покликана забезпечити підвищення ефективності інституту банкрутства як правового та економічного інструменту оздоровлення функціонування підприємств України. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Звіт про результати управління корпоративними правами держави в господарських товариствах [Електронний ресурс] // Фонд державного майна України. – Режим доступу : www.spfu.gov.ua
3. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції [Електронний ресурс] // Верховний суд України. – Режим доступу : www.scourt.gov.ua
4. «Doing Business 2012». A copublication of The World Bank and the International Finance Corporation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB12-FullReport.pdf>